

Якими є основні теми і сюжети московсько-української війни за «києво-руську спадщину»?

Київська Русь» – давній академічний термін, яким усі історики протягом ХІХ ст. позначали політичне утворення східних слов'ян зі столицею в Києві, що сформувалося упродовж Х ст. та існувало до 1240 р. Причому вихідці цієї держави називали її «Русь», а себе – «русами». В Україні цим поняттям активно користуються після здобуття незалежності як таким, що позначає етап, власне, української національної історії. Нащадки московитів натомість тримаються поняття «Древнерусское государство», його також придумали в ХІХ ст., правда, на позначення реалій політичної історії Русі від середини ХІІ – до середини ХІІІ ст., коли, як вважалося, Київ утратив свій столичний політичний статус, а його «носієм» стало виключно Володимиро-Суздальське князівство. Але згодом у північній країні поняття «Древня Русь» стали застосовувати до «всієї» історії Русі ІХ–ХІІІ ст., і в такий спосіб відкинули Київ, а з ним – і все «історичне право» українців вважатися спадкоємцями цієї держави.

Відомі європейські та американські історики-славісти (С. Франклін, Дж. Шепард, Дж. Феннел та ін.) пов'язують початки Русі з трансконтинентальною торгівлею вікінгів, в яку поступово інтегрувалися слов'янські вожді. Варяги засновували вздовж Дніпра та інших річок свої форти і прокладали нові торгові шляхи, однак організація торгівлі й поставка місцевих товарів відбувалися з відомих місцевих слов'янських князів. Кінцевим результатом такої взаємодії стало заснування наприкінці Х ст. Русі. Державність як така стала підсумком зусиль, здійснених протягом Х ст. з організації безпеки для торгівлі по Дніпру з Візантією – найбагатшою в ті часи державою.

Чимало ключових питань історії Русі – походження правлячої династії, спосіб організації влади і трансляція княжої традиції з Києва – активно дискутують академічні історики вже понад два століття. Оскільки з тієї епохи до нас дійшло вкрай мало текстових джерел, характерним явищем дисципліни є змінність різних гіпотез та дослідницьких моделей. Однак найголовнішою проблемою у дослідженнях історії Русі стали політичні маніпуляції московських політиків. Адже ще творець московської державності – великий князь Іван ІІІ (1462–1505) – заявив, що є нащадком засновника династії – Рюрика, а отже, це дає тільки йому повне право володіння українськими й білоруськими землями в складі Великого князівства Литовського. У наступному столітті у створених упродовж 1540–1560-х рр. московськими істориками творах – Никонівському літописі та Степенній книзі – обґрунтовувалася ідея спадкоємності московської династії та її виключне право на «всю» Русь. Поза тим, лінія московських Рюриковичів обірвалася після смерті останнього сина царя-тирана Івана Грозного. Це спровокувало зміну основних тем і акцентів. Через кілька століть на поч. ХVІІІ ст. всі володіння московського тирана Петра І отримали назву «Росія», а в 1750-х рр. сформувалася т. зв. «антинорманська теорія» про виключно слов'янську природу руської державності. Трохи згодом було сформульовано концепцію триєдиного народу. Першим її варіантом стала відома тріада 1830-х рр. міністра освіти імперії Сергія Уварова: православія – самодержавство – народність. Друга версія була сформована партійним

керівництвом СРСР у 1950-х рр. у вигляді концепції єдиної «давньоруської народності» (в рамках офіційного відзначення т. зв. «возз'єднання» 1954 р.).

Важливо, московські імперські ідеологеми стали превентивним кроком стосовно національно-визвольних рухів (першою «ластівкою» стало польське повстання 1831 р.). За визначенням Ерика Гобсбаума, ХІХ ст. є «віком націоналізму», тобто часом формування національних ідей та ідентичностей. Українська і російська національні ідеї всерйоз зіткнулися в питанні про місце княжої Русі серед своїх «історичних витоків». Російський національний наратив запозичив ключові тези і «схему» імперського, за яким княжа традиція з Києва «перетекла» до Суздаля, а звідти – до московських правителів. При цьому всерйоз обговорювалась ідея, що із монгольським завоюванням Києва в 1240 р. все населення Середньої Наддніпряни «емігрувало» на північ. Показово, цей аргумент завзято спростував у своїх публікаціях 1850-х рр. Михайло Максимович – професор ботаніки Московського університету, який став першим ректором Київського університету св. Володимира і поступово виявився активним промоутером української старовини.

Поза тим, остаточно і обґрунтовану відповідь на питання щодо спадкоємців Русі надав український історик зі світовим іменем Михайло Грушевський (1866–1934). У 1904 р. в петербурзькому збірнику він опублікував невелику статтю «Звичайна схема руської історії і справа раціонального укладу історії східного слов'янства», де запропонував наукове пояснення, кому насправді належить Русь. Він стверджував: столиця Русі з Х ст. розташовувалася на сучасних українських землях, у ХІІ ст. у зв'язку з політичною роздробленістю Русі княжа традиція водночас перемістилася у Володимиро-Суздальське князівство (у сучасній Владімірській області РФ) та в Галич. Далі ці дві гілки – тобто російська та українська історії відповідно – розійшлися і більше не перетиналися. Це твердження кидало виклик усталеним віддавна імперським стереотипам про тісну пов'язаність «малоросів» та «великоросів» – тепер виявляється це два різні народи, що розійшлися ще в ХІІ ст.

Надалі таке пояснення всерйоз ішло врозріз із радянською імперською ідеологією «братерства народів», саме тому твори Грушевського залишалися під забороною. Після розпаду СРСР імперську схему було «оновлено» в путінській Росії. У 2011 р. відбулося святкування 1150-ї річниці російської державності. В тогочасному офіційному російському трактуванні, у 861 р. новгородці запросили на княжіння Рюрика, перша столиця Русі знаходилася у Новгороді, а потім «столичні традиції» знайшли своє «продовження» у Володимиро-Суздальському князівстві. Через три роки, у 2014 р. північний агресор окупував Крим, і це ознаменувалось черговою демонстрацією історичного права. Ним стало зведення пам'ятника князю Володимиру в північній столиці. Ідейно це пояснювалось фізичним володінням росіянами Кримом і Херсонесом – місцями Володимирового хрещення. Сам же хреститель Русі трактувався реформатором, який нібито «заклав основи ідеологічного світогляду» путінської росії.

У всіх цих побудовах Київ вперто залишався поза увагою, і в такий спосіб за умовчанням ігнорувалися історичне право і витoki України-Руси. Чи не для того, щоб на початку 2022 р. керівник країни-агресора зміг заявити про відсутність української державності і направити свої багатонаціональні народності руйнувати місця і землі, на яких понад тисячу років «почалася Руська земля і почали князі княжити»?

Ярослав ЗАТИЛЮК